

Вікторія АТАМАНЧУК, д-р філол. наук, доц., проф.,
провід. наук. співроб., голов. наук. співроб.

ORCID ID: 0000-0002-5211-2480

e-mail: victoriaatamanchuk@gmail.com

Київський національний університет
імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

Національний центр "Мала академія наук України", Київ, Україна

Інститут педагогіки НАПН України, Київ, Україна

ФІЛОСОФСЬКІ ПАРАМЕТРИ ВІРШІВ-ПОРТРЕТІВ М. РИЛЬСЬКОГО

У статті вірші-портрети М. Рильського розглядаються як онтологічна модель, яка репрезентує основні параметри творчої особистості визначних діячів культури крізь призму подолання кордонів часу. Зображено прикметні риси означених поезій, а саме – творення образів митців на основі яскравих епізодів, визначальних рис характеру чи неординарних вчинків. Неокласична естетика дозволяє автору максимально ємко конструювати художньо-сміслові наповнення поезій, використовуючи форму сонету, що надає чіткої структури розгортанню емоційно-творчих станів митців, які є об'єктами зображення.

Мета статті полягає у визначенні філософського підґрунтя віршів-портретів М. Рильського, у з'ясуванні художніх характеристик віршів-портретів, у визначенні основних аспектів творення образів у віршах-портретах та в окресленні художньо-сміслового навантаження цих образів. Об'єктом дослідження виступають вірші-портрети М. Рильського, а предметом дослідження є вивчення філософських параметрів віршів-портретів поета.

Методологія дослідження. Для дослідження філософських параметрів віршів-портретів М. Рильського використовується герменевтичний метод. Також використовується культурологічний метод для осягнення культури як цілісного інтелектуального й естетичного простору, у якому представлені світові культурно-історичні здобутки.

Вірші-портрети у поезії М. Рильського представляють яскраві прояви культурної пам'яті, реалізовані через призму найбільш вагомих констант буття, а саме, через осягнення реалізації масштабного творчого потенціалу різноманітних постатей з української та

світової культури, що втілюється у категоріях емоційного та інтелектуального становлення та вираження. Поетичне слово у М. Рильського стає засобом художньої фіксації тих естетичних та етичних цінностей, які асоціюються із іменами конкретних представників культури та мистецтва, що подолали межі часу.

Ключові слова: філософічність, онтологічна модель, образ, культурологічний мотив, поезія М. Рильського, вірші-портрети.

Вступ

Вірші-портрети М. Рильського розглядаються як онтологічна модель, яка репрезентує основні параметри творчої особистості визначних діячів культури крізь призму подолання кордонів часу. Прикметними рисами означених поезій є творення образів митців на основі яскравих епізодів, визначальних рис характеру чи неординарних вчинків. Неокласична естетика дозволяє автору максимально ємко конструювати художньо-сміслову наповненість поезій, використовуючи форму сонета, що надає чіткої структури розгортанню емоційно-творчих станів митців, які є об'єктами зображення.

Мета статті полягає у визначенні філософського підґрунтя віршів-портретів М. Рильського, у з'ясуванні художніх характеристик віршів-портретів, у визначенні основних аспектів творення образів у віршах-портретах та в окресленні художньо-сміслового навантаження цих образів. **Об'єктом дослідження** виступають вірші-портрети М. Рильського, а **предметом дослідження** є вивчення філософських параметрів віршів-портретів поета.

Історія дослідження. Значна кількість дослідників акцентує увагу на філософічності багатогранної лірики М. Рильського. У сучасних дослідженнях науковці розглядають чимало тем, дотичних до осмислення філософських аспектів лірики, а саме: філософське звучання його поезії у контексті неокласицизму (Панченко, 2006; Агеєва, 2023), своєрідність інтерпретації античних мотивів (Ковалів, 2012), інтелектуальні проєкції його поезії (Михида, & Красношок, 2023), культурологічну наповненість поезії (Павличко, 2004, Гальчук, 2013), кореляції поезії неокласиків та поетів-шістдесятників (Дячок, 2018) тощо.

Вказані напрями досліджень підкреслюють можливості для наукового пошуку нових нюансів у філософській насиченості поезії М. Рильського.

Методологія дослідження. Для дослідження філософських параметрів віршів-портретів М. Рильського використовується герменевтичний метод. Герменевтичний метод дає можливість занурюватися в інтерпретацію тексту для визначення закладених поетичних смислів, філософських ідей, що реалізуються за допомогою конкретних поетичних образів, їхніх поєднань та взаємодій, що формують нові, додаткові площини художньо-смыслових тлумачень, а також контекстів їхнього застосування. Також використовується культурологічний метод для осягнення культури як цілісного інтелектуального й естетичного простору, у якому представлені світові культурно-історичні здобутки. Культурологічний метод необхідний для розуміння специфіки контексту та своєрідності художньо-смыслового наповнення віршів-портретів М. Рильського.

Результати

Вірші-портрети у поезії М. Рильського представляють яскраві прояви культурної пам'яті, втілені через призму найбільш вагомих констант буття, а саме, через осягнення реалізації масштабного творчого потенціалу різноманітних постатей з української та світової культури, що втілюється у категоріях емоційного та інтелектуального становлення і вираження. Поетичне слово у М. Рильського стає засобом художньої фіксації тих естетичних та етичних цінностей, які асоціюються із іменами конкретних представників культури та мистецтва, що подолали межі часу. Однією із характерних рис віршів-портретів поета є віддзеркалення атмосфери епохи митця та її проекція у позачасовий простір. Поет володіє здатністю поринати в зображувану епоху й формувати певну діалогічність за допомогою авторських реакцій, коментарів, оцінок, переданого настрою.

Зображені у віршах-портретах діячі культури демонструють вагомі досягнення, стають своєрідним свідченням власних естетичних зацікавлень поета. Рефлексії поета, викликані поетичним спогляданням знакових епізодів із їхнього життя та творчої діяльності, певним чином розмикають час та простір

і стають глибинним імпульсом до подальших філософсько-поетичних пошуків уже самого автора. Динамізм зображення у М. Рильського часто поєднується із внутрішнім заглибленням і спогляданням якихось відображених реалій, що пов'язані з буттям видатних діячів. Подібні рефлексії поета у його віршах-портретах поступово перетворюються у саморефлексії.

У циклі "Постаті" зі збірки "Знак терезів" поет створює поетичні образи та профілі визначних діячів культури, які демонструють внутрішню велич, інтелектуальну масштабність та фундаментальні екзистенційні пошуки. Ліричні портрети Прометей, Бетховена, Шевченка, Франка базуються на увиразненні тих ідей, які проросли далеко за межі їхньої епохи та стали символізувати принцип реалізації внутрішньої сили.

Вірш "Прометей" присвячений образу непереможного титана, який протистоїть зовнішнім силам і утверджує власну могутність та незламність. Поет демонструє здатність героя моделювати реальність власною внутрішньою силою: "Прометею, Прометею! Чорний коршак не прилине: Одігнав його навіки Твій незгашений огонь" (Рильський, 1983, т. 2, с. 48). М. Рильський показує страждання як шлях внутрішньої сили і самоствердження, як реалізацію внутрішнього потенціалу титана, його енергії, яка асоціюється із вогнем, що не згасає.

У поезії "Бетховен" М. Рильський осмислює складний період життя видатного музиканта, який творив величні симфонії тоді, коли втратив слух. Поет прославляє людського генія, який долає межі неможливого. Твір репрезентує складні переживання героя, зумовлені болісними для нього змінами у його суспільному сприйнятті. Через образ Бетховена автор демонструє амбівалентність та вибірковість людської пам'яті. "Відомий і забутий, Прославлений, осміяний, владар і раб – він умирав" (Рильський, 1983, т. 2, с. 48). М. Рильський передає широкий діапазон різних почуттів, які охопили Бетховена, коли перед смертю до нього повернувся слух. Поет демонструє метафізичні аспекти творчості, коли творча сила музиканта стає більшою за нього самого та символізує подолання будь-яких обмежень.

В поезії "Шевченко" постає образ українського пророка в момент нестримного вирування благородного гніву, який

спрямований на пробудження та очищення від гноблення. Рівнозначною за силою цьому нестримному почуттю гніву показана глибока любов Шевченка до народу, що позначена трагічним світосприйняттям тоді, коли увиразнюється відчуття нездоланності гноблення. М. Рильський підкреслює живі, навіть хаотичні емоції Шевченка, тим самим акцентує увагу на його внутрішній силі та енергії, що виходить за межі будь-яких канонів.

Сонет "Франко" (поза збірками) М. Рильський присвятив зображенню прикметних рис життя і творчості поета, погляд автора вихоплює з безлічі талантів та захоплень Франка ті, які є найбільш промовистими та яскравими: "Рибалка і мудрець, поет і каменяр, Не надивився на блиск і на позверхній чар, На Чайльд-Гарольдів плащ, на Лорелеї коси" (Рильський, 1983, т. 2, с. 50). Книжна мудрість Франка формувала надійну опору для самоусвідомлення та творчої самореалізації поета. Основою його інтелектуальних пошуків була здобута мудрість та глибинні спостереження за життям народу: "І хоч хитався він" (Рильський, 1983, т. 2, с. 50), але міцним підґрунтям його творчого світогляду були негативне ставлення до гніту й любов до народу.

М. Рильський демонструє митця, який перебуває у стані екзистенційної самотності у суспільстві, тому що живе за іншими принципами духовної та творчої самореалізації, до яких суспільна свідомість ще не доросла. Франко, що зображений як митець, який слідував внутрішнім покликам, продиктованим власною щирістю, гуманізмом, чесністю, протиставляється різноманітним пристосуванцям.

В іншому сонеті "Франкові" поет показаний як подвижник, чия праця і творчість міцно пов'язана із життям та стражданнями народу: "Нема тих струн, яких би, не торкала / Його рука, вся в чесних мозолях" (Рильський, 1983, т. 2, с. 377). Франко проживав народні страждання, надаючи емоціям нової сили і звучання. Його поетичне слово ставало засобом внутрішніх та зовнішніх перетворень. М. Рильський також підкреслює екзистенційний розрив між ідеалом Франка та дійсністю: "Обітована їм земля сяяла / І маревом зникала у полях" (Рильський, 1983, т. 2, с. 377). М. Рильський проводить паралелі між творчим

самоусвідомленням Франка та Шевченка, увиразнюючи їхнє титанічне служіння народові, їхні прагнення показати народові шлях до морального звільнення.

Об'єктом філософського осмислення у вірші "Змагання" стає знаковий момент з історії італійського Відродження, що охоплює символічне мистецьке протистояння двох митців-титанів – Леонардо да Вінчі та Мікеланджело. М. Рильський зображає епізод написання картин майбутніх фресок в Палаццо Веккьо у Флоренції, який трансформує у філософську алегорію протиставлення двох типів творчості, двох світоглядів. Поет демонструє кардинальну різницю сприйнятті категорій війни, миру та мистецтва. М. Рильський надає глибокого психологізму образам митців, за допомогою чого демонструє різницю естетичних та екзистенційних вимірів їхньої творчості.

Леонардо да Вінчі зображений як інтелектуал та споглядач, як незворушний аналітик, який уже володіє таємницями пізнання та прагне виявити найпотаємнішу суть речей: "Складний химерник, що усе життя / Ладен був, наче ящірку, розтяти, – / Довгобородий месер-чудодій / Поклав м'яким, страшним, холодним пензлем... / Відбиток бою" (Рильський, 1983, т. 2, с. 40). Його мистецтво представляє собою точну та беземоційну фіксацію хаотичних та надзвичайно напружених проявів буття.

Натомість Мікеланджело постає не як відсторонений споглядач, а як митець, занурений в усі прояви буття. Він "борець неутомлений / Із мрамуром, з людьми, з самим собою... / Скорботи й гніву гордовитий речник" (Рильський, 1983, т. 2, с. 40). Мікеланджело показаний у постійному протистоянні заради подолання внутрішніх та зовнішніх обмежень, заради вивільнення власних творчих імпульсів. Його мистецтво представлене як драматичне зіткнення інтелекту та пристрасті, що формує новий спосіб мистецького самоусвідомлення та творить нову картину буття.

Два генії Ренесансу обирають кардинально різні вектори естетичної та концептуальної реалізації мистецьких ідей. В художньому осмисленні Леонардо битва постає як нестримний вибух первісної стихії, де повністю нівелюється сила людської індивідуальності та починає домінувати інстинкт самознищення

та руйнування. Натомість Мікеланджело зосереджується не на зображенні моментів битви, а на зображенні відпочинку солдатів біля річки, коли вони забувають про війну. Водночас їхня безтурботність миттєво розвіюється після заклик до бою. Інтерпретації битви, представлені двома митцями, мають цілком відмінне філософське наповнення: одна демонструє сходження на нижчий рівень домінування інстинктів, інша показує внутрішню зібраність, здатність миттєво переключатися на інший спосіб буття, готовність до боротьби.

М. Рильський передав неоднакову реакцію сучасників на картини митців, які побачили у ній метафору внутрішньої сутності людини, яка здатна і до руйнування, і до звершень та перевершення самої себе. Після споглядання монументального та водночас моторошного полотна Леонардо, який подав раціональну фіксацію темних та хаотичних глибин природи: "Здригнулись флорентійці / І мовили: воістину не слід / У глиб природи далі зазірати" (Рильський, 1983, т. 2, с. 40). Водночас реакція флорентійців на твір Мікеланджело була абсолютно інакшою: "Заплакали вражливі флорентійці / І мовили: усе людське вмистив / На полотнищі рівному своєму / Цей переможець лева, цей дракон" (Рильський, 1983, т. 2, с. 41). У їхньому сприйнятті Мікеланджело постає як митець гуманістичного спрямування. А "усе людське", на якому акцентує увагу М. Рильський, мало велике значення в концепції людини і світу самого поета.

"Змагання" у М. Рильського представляє глибоку рефлексію над сутністю мистецтва, репрезентованого у різних формах, що втілює широкий діапазон смислового наповнення, – від беземоційного раціоналізму до бурхливого кипіння пристрастей душі. Ідеалом поета постає незнаний художник, який зуміє після завершення війни досягти вищої гармонії у прославленні праці та життя.

У збірці "Літо" (1936) вміщено цикл "Постаті", де поетичне осмислення видатних постатей культури набуває філософсько-ліричної глибини. Твір "Шопен", написаний білим віршем, постає як філософська медитація над сутністю мистецтва, його естетичним впливом, емоційною наснаженістю та екзистенційною силою. М. Рильський фокусує увагу на тонкому психологічному

впливі музики видатного польського композитора, що, торкаючись душі ліричного героя, викликає у нього хвилю спогадів, мрій і невиразних, але глибоких почуттів.

Вальс, сповнений ніжності та внутрішнього драматизму, переносить ліричного героя у сферу уявного, де музика стає засобом творення ідеалізованого образу прекрасної жінки, що асоціюється із символом недосяжного щастя. Усміх, що "блиснув із-під вій" (Рильський, 1983, т. 2, с. 205), означає для ліричного героя щось водночас близьке і таємниче та невловиме, прагнення до далекої краси і гармонії.

Суперечливість у сприйнятті почуттів підкреслює загадковість ситуації, в якій опинився ліричний герой у передчутті кохання: "Невже то сльози на її очах? То сльози радості – хто теє скаже? То сльози смутку – хто те розгада?" (Рильський, 1983, т. 2, с. 205). Амбівалентність переживань ліричного героя, їхня невизначеність і водночас глибока щирість формують у нього уявлення про неподільність категорій щастя, любові та безнадії.

М. Рильський водночас нагадує, що за витонченою красою шопенівської музики стоїть особистий драматизм: композитор творив свій вальс, перебуваючи у вимушеному вигнанні, у розриві з батьківщиною і коханою – Жорж Санд. Цей конфлікт між внутрішньою трагедією митця та емоційним переживанням слухача поет формулює глибоко й афористично: "Коханки дві, однаково жорстокі! – / Навіяли той ніжний вихор звуків" (Рильський, 1983, т. 2, с. 206). Саме ця двозначність, це незбіг особистого досвіду композитора і його рецепції слухачем, стає однією з ключових філософських тем вірша.

Дискусія і висновки

М. Рильський формує вишукану галерею духовних портретів митців – представників різних культур і епох, яких об'єднує не лише висока естетична обдарованість, а й глибоко гуманістичне покликання. Ці постаті виявляють спільну етичну домінанту: любов до народу, здатність до служіння істині, правді, красі. У поетичному світі М. Рильського художник постає не просто творцем, а провідником духовної істини, пророком, що вловлює найтонші коливання часу і трансформує їх у форму вічного смислу.

Ідеї боротьби за справедливість і духовну цілісність у його поезіях мають онтологічне наповнення. Поняття істини, добра, краси у поетичній рефлексії набувають екзистенційної конкретики, тому що їхнє осмислення ґрунтується на глибокому інтелектуальному і моральному досвіді, що акумулює у собі тисячолітню історію духовних шукань людства.

Митець у такій інтерпретації постає як своєрідна духовна вісь епохи, в якій закладено потенціал трансформації суспільства через культурно-етичні імпульси. Поетичні портрети митців М. Рильського представляють філософські рефлексії про позачасову роль творця-інтелектуала у просторі української та світової культури.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- Агєєва, В. (2023). *Мистецтво рівноваги. Максим Рильський і його час*. Віхола.
- Гальчук, О. В. (2013). Античний вимір ліричного героя любовної лірики Максима Рильського. *Актуальні проблеми слов'янської філології. Серія: лінгвістика і літературознавство*, 27(4), 346–353.
- Дячок, С. (2018). Семантика, джерела та функції інтертексту у творчості неокласиків та поетів-шістдесятників (на матеріалі творів Максима Рильського і Ліни Костенко). *Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова. Серія 8 : Філологічні науки (мовознавство і літературознавство)*, (10), 33–37.
- Ковалів, Ю. І. (2012). Апологія гедонізму в ліриці Максима Рильського. *Літературознавчі студії: збірник наукових праць*, (34), 116–121.
- Михида, С. П., & Краснощок, В. В. (2023). М. Рильський в інтелектуальному осягненні Є. Маланюка. *Наукові записки Центральноукраїнського державного педагогічного університету ім. В. Винниченка. Серія : Філологічні науки*, (4), 163–168.
- Панченко, В. (2006) Від "Білих островів" до "Знака терезів" (1910–1932). *Слово і час*, (1), 3–14.
- Рильський, М. (1983). *Зібрання творів у двадцяти томах. Т. 2*. Наукова думка.

REFERENCES

- Aheieva, V. (2023). *The art of balance: Maksym Rylskyi and his time*. Vikhola [in Ukrainian].
- Diachok, S. (2018). The semantics, sources, and functions of intertext in the works of Neoclassicists and Sixtiers (on the material of Maksym Rylskyi and Lina Kostenko). *Scientific Journal of Drahomanov National Pedagogical University. Series 8: Philological Sciences*, (10), 33–37 [in Ukrainian].
- Halchuk, O. V. (2013). The ancient dimension of the lyrical hero in Maksym Rylskyi's love poetry. *Topical Issues of Slavic Philology. Series: Linguistics and Literary Studies*, 27(4), 346–353 [in Ukrainian].
- Kovaliv, Yu. I. (2012). Apologia of hedonism in Maksym Rylskyi's lyrics. *Literary Studies*, (34), 116–121 [in Ukrainian].

Mykhyda, S. P., & Krasnoshchok, V. V. (2023). M. Rylskiy in the intellectual comprehension of Yevhen Malaniuk. *Scientific Notes of V. Vynnychenko Central Ukrainian State Pedagogical University. Series: Philological Sciences*, (4), 163–168 [in Ukrainian].

Panchenko, V. (2006). From *White Islands* to *The Sign of Scales* (1910–1932). *Word and Time*, (1), 3–14 [in Ukrainian].

Rylskiy, M. (1983). *Collected works in 20 volumes. Vol. 2*. Naukova Dumka [in Ukrainian].

Отримано редакцією збірника / Received: 08.06.25

Прорецензовано / Revised: 05.07.25

Схвалено до друку / Accepted: 02.09.25

Viktoriia ATAMANCHUK, DSc (Philol.), Assoc. Prof.,

Prof., Leading Researcher, Principal Researcher

ORCID ID: 0000-0002-5211-2480

e-mail: victoriaatamanchuk@gmail.com

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

National Centre "Junior Academy of Sciences of Ukraine", Kyiv, Ukraine

Institute of Pedagogy of the National Academy

of Pedagogical Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine

PHILOSOPHICAL PARAMETERS OF M. RYLSKIY'S PORTRAIT POEMS

This article examines M. Rylskiy's portrait poems as an ontological model that represents the core parameters of the creative personality of prominent cultural figures through the lens of transcending temporal boundaries. The paper focuses on the defining features of these poems, particularly the construction of artists' images based on vivid biographical episodes, key character traits, or extraordinary actions. By adopting neoclassical aesthetics, the author achieves a concentrated artistic and semantic intensity, while the sonnet form provides a structured space for expressing the emotional and imaginative states of the characters.

The aim of the article is to define the philosophical foundation of Rylskiy's portrait poems, to outline their artistic characteristics, to identify the key aspects of image construction within the genre, and to delineate the semantic and aesthetic significance of the portrayed figures. The object of the study is M. Rylskiy's portrait poems, while the subject is the analysis of their philosophical dimensions. Methodology. The hermeneutic method is employed to interpret the philosophical parameters of Rylskiy's portrait poetry. Additionally, a cultural studies approach is applied to comprehend culture as an integrated intellectual and aesthetic space that reflects the achievements of global cultural and historical development.

Rylskiy's portrait poems exemplify a vivid manifestation of cultural memory, expressed through fundamental existential constants – primarily through the realization of the vast creative potential of figures from Ukrainian and global culture, articulated via the categories of emotional and intellectual formation and

expression. In Rylskiy's work, poetic language becomes a medium for the artistic crystallization of aesthetic and ethical values associated with the names of cultural and artistic figures who have transcended the boundaries of time.

Keywords: *philosophical depth, ontological model, image, cultural motif, M. Rylskiy's poetry, portrait poems.*

Автор заявляє про відсутність конфлікту інтересів. Спонсори не брали участі в розробленні дослідження; у зборі, аналізі чи інтерпретації даних; у написанні рукопису; в рішенні про публікацію результатів.

The author declares no conflicts of interest. The funders had no role in the design of the study; in the collection, analyses or interpretation of data; in the writing of the manuscript; in the decision to publish the results.